

УДК 821.161.2:17.023.32(=161.2)Стороженко О.

ARTISTIC INTERPRETATION OF UKRAINIAN NATIONAL CONSCIOUSNESS AND SELF-CONSCIOUSNESS AT THE TURN OF THE 18TH-19TH CENTURY BY OLEKSA STOROZHENKO.**НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ І НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ УКРАЇНЦІВ ХУІІІ- ХІХ СТОЛІТЬ У ХУДОЖНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОЛЕКСИ СТОРОЖЕНКА.**

Vilna Y. V. / Вільна Я.В.

d.phil.s., prof./д. філол. н., проф.

ORCID 0000-0002-1026-5198

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Taras Shevchenko Blvd, 14, Kyiv, 01601

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, б-р Т. Шевченка, 14, 01601

Анотація: У статті аналізується питання впливу української літератури на формування нового рівня національної свідомості та національної самосвідомості читачів. Прикладом того постають стратегії художнього мислення і досвід українських письменників ХІХ століття, зокрема, творчість відомого українського белетриста Олекси Стороженка. При з'ясуванні провідних ідей його творів полемізуємо із звичними оцінками його доробку як творчості переважно гумористичної, загалом без глибокого змісту. Натомість, розглядаючи образний ряд його творів, переконуємося у прямо протилежному. З'ясовується, що головні герої найвідоміших українськомовних творів О. Стороженка трактуються автором як взірцеві характери, оскільки сповідують ідеали свободи і незалежності в широкому сенсі слова, постають особистостями високого духовного і морального чину. Це засвідчує розуміння письменником потенціалу мистецтва слова для формування такого рівня національної самосвідомості, який сприятиме подоланню дисгармонійних ментальних та світоглядних станів української людини часів політичної несвободи. Відповідно цьому нами артикулюється роль українськоцентричної літератури у цьому процесі.

Ключові слова: першоособовий наратив, жанрова специфіка, принципи образотворення, національна свідомість, національна самосвідомість, етногенетичний код нації.

Вступ.

Феномен національної самосвідомості українців та проблеми, що пов'язані з історичними процесами формування цієї самосвідомості, як і національної свідомості, вже не одне десятиліття знаходяться у фокусі уваги українських науковців (С. Кримського, В. Горського, П. Ситника, І. Красіної, В. Карлової та ін.).

Передують тому праці, що написані багато років тому, але які цілісно або частково також висвітлюють ці питання. Це дослідження передусім істориків, соціологів, філософів та публіцистів (праці М. Грушевського, Д. Донцова, Д. Чижевського, В. Липинського, І. Лисяка – Рудницького, Д. Чижевського О. Кульчицького та ін.).

Національна самосвідомість - це сукупність ідей, переконань, почуттів, су спільно-політичних цінностей, які єднають індивіда з Батьківщиною. Це усвідомлення свого місця та місця своєї нації, а з тим і усвідомлення культурної самобутності останньої, її державно-політичної соборності, територіальної цілісності.

Самосвідомість індивіда завжди є результатом порівняння власних установок із досвідом інших людей. Отож формування індивідуальної самосвідомості відбувається у соціумі, спільноті, в процесі комунікації передусім.

Керуємося також тим, що різниця між цими поняттями «національна свідомість» і «національна самосвідомість» полягає у рівнях усвідомлення індивіда, як і загалом спільноти, до якої він належить.

Основна частина.

Українська література XIX століття тематикою, проблематикою, образами художніх творів у період національної бездержавності загалом підважувала артикуляції українського питання, що також посприяло процесу становлення української політичної нації.

Роль митця слова у структурі еліти XIX століття з кожним десятиліттям стає все більш вагомою, адже у часи політичної несвободи і правового безправ'я письменник, який пише українською, - це символ духовного супротиву. Отож український митець слова творчістю своєю не лише духовно підтримує, а й навіртає до такого супротиву, надихає сучасників, додаючи їм оптимізму і сил. Тому минуле та сучасне, вітальність, духовні ідеали, етичні засновки буття, творче начало і поряд з тим ментальні особливості, свідомість української людини - це той світ, який постає у своїй специфіці та, одночасно, універсальності, дякуючи, в першу чергу, мистецькій оптиці українського, за лексемою І. Нечуя-Левицького, письменника. І на підтвердження цієї думки передусім маємо покликатися до поезій Т. Шевченка, а також творів, праць, листів М. Костомарова, П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, О. Кониського, Б. Грінченка, Олени Пчілки, І. Франка та інших.

Українські письменники II половини XIX століття, вирішуючи суто мистецькі, індивідуальні завдання, не могли оминати потреби відтворення відмінних соціально-психологічних типів і різновидів людських вдач і національних характерів, слабкі і сильні сторони останніх, а з тим усім і проявів відмінних рівнів національної свідомості та національної самосвідомості.

І реалізуються на цьому проблемно-тематичному терені не лише ті, кого сьогодні справедливо вважають класиками нашого письменства, а й талановиті белетристи, до прикладу, такі як Олекса Стороженко.

Його літературний доробок дійсно має вагоме значення. І не тільки тому, що він є одним із найталановитіших нараторів серед тих письменників, які в середині XIX століття дотримуються у прозі стандартів першоособового нарративу, а й тому, що в широкій палітрі образних малюнків різних за жанрами творів відтворив відмінні рівні самосвідомості індивіда та національної самосвідомості українців ХУІІІ-ХІХ століть.

Стиль оповіді у цього письменника завжди яскравий і пізнаваний. За М. Зеровим: "...в нього ширша, ніж у Квітки, амплітуда усної розповіді: він не тільки сам розповідає, але вміє прекрасно віддати й мову старенької забудькуватої бабусі, що своє оповідання про "межигірського діда" провадить нерівно, раз по раз перериваючи його пригадками. До того ж Стороженко немов завжди має перед собою співрозмовника, а тому широко вживає

розповідних форм синтакси, пересипаючи оповідання силою "междометних словечок", клятвених покликів, приказок та користуючися звуконаслідними й влучними образними словами... Внаслідок цього розповідь Стороженка відзначається повнокровністю і в розумінні густоти, насиченості й сконцентрованості його оповідання безперечно вище стоять, ніж Квітчині" [5, 221].

Олекса Стороженко - представник етнографічно-побутової школи в українській прозі 50-60 рр. XIX ст. Такою є популярна формула презентації імені та літературного доробку цього письменника. Допускаємо, що вже це може притлумити зацікавленість творчістю письменника тих, хто прагне зрозуміти рівні художніх інтерпретацій середини позаминого століття багатьох внутрішніх проблем духовного буття української людини.

Однак слід звернути увагу на те, що навіть починаючи писати не рідною мовою, О. Стороженко постає чітко означеним українськоцентричним митцем. А вже у творах українською це проявляється у ширших історичних екскурсах, через етнографічні подробиці, щедре цитування українських паремій, уривків із народних пісень, умілому використанні багатьох пластів тематики, проблематики, образності міфології та фольклору.

Вважаємо, що не варто аполітизувати слова С. Єфремова, який вважав, що "автор ніколи не сягає в глиб події, не спиниться над внутрішнім її змістом, а промайне зверху над подіями, беручи їх здебільшого з гумористичного боку" [4, 403], оскільки критик у цьому разі веде мову про меншу частку спадщини письменника («Се така баба, що їй чорт махових вилах чоботи оддавав», «Вчи лінивого не молотом, а голодом», «Голка», «Вуси»).

Радше слід згадати слова Б. Лепкого, який писав, що О. Стороженко: "нагадує письменників з старих, аристократичних родів, які дуже люблять свій рідний край, його природу... а перше всього його буйну минувшину... Він один з кращих малярів нашого минулого, один із щирих козацьких патріотів, його цікавить дуже, як колись жили наші предки, що вони гадали і думали, навіть що їм снилося..." [6, 10]

Очевидно, не випадково в доробку письменника кінця 50-их рр. XIX ст. з'явилася повість «Брати-близнюки», в якій йдеться про його рідні місця, відтворено стиль життя родин, які він знав з дитинства. Та прозаїк визначає жанр твору як "*Нариси Малоросії минулого століття*", що дає йому можливість, окрім цілого ряду побутових картин й етнографічно точної сцени народного обряду весілля у загалом млявому сюжеті, привернути увагу читачів до першопричин тих ментальних метаморфоз свідомості багатьох нащадків української козацької старшини, яка, що б там такого самокомпліментарного не думала, але доволі швидко перетворилася на інертний підвид російського дворянства. Головні герої повісті Семен та Івась – довгоочікувані нащадки саме такої родини.

Отож певні картини з життя родини Бульбашок, як мінімум, дають привід замислитися, а чи має взагалі сенс інерційне та багато у чому позірне дотримання традиційних родинних обрядів, якщо загублено значення духовних і моральних інтенцій, що в ці обряди українським народом вкладалися?

Ймовірна і прямо протилежна рецепція саме цієї складової: традиційні ритуали є для героїв ледь не єдиним способом прояву їхньої притлумленої національної свідомості. Одначе це мало що змінює, оскільки юнаки зростають у наскрізно провінційному світі, найменшого уявлення не маючи про те, що насправді існують у абсолютно екзистенційно безперспективному для них чужому імперському контексті, що перебиває собою рідний для них простір. Усі, кого вони знають з дитинства, знаходяться ніби у повній гармонії, а, по факту, ледь не в стані анабіозу, оскільки вже давно змирилися із тим, що від них нічого у цьому житті не залежить. Так і головні герої цієї історії марнують своє життя і навіть не відчують того, бо не готові до усвідомлення потреби дієвого захисту своїх прав.

Багато в чому твір перегукується із "Паном Халявським" Г. Квітки-Основ'яненка та, частково, з певним рівнем проблематики прози М. Гоголя, особливо, у картинах безмістовного та безцільного життя всіляких Дудок, Покришок, Драбин, Книшів, Капельок та Малинок, зображених О. Стороженком.

Проявляється це також у своєрідному, сповненому сумної іронії, покликанні до міфологізованої героїки "Тараса Бульби" того ж М. Гоголя. Героїки, що тільки й лишилася на сторінках цього твору і йому подібних та ще в героїчному епосі українців. Помічає автор, що трохи більше ста років вистачило, аби славні лицарі українських степів перетворилися на пустих і байдужих Бульбашок (прізвище головних героїв твору О. Стороженка). Як тут не згадати хоча й безапеляційне, але багато у чому справедливе твердження Д. Донцова: "Нація, що приймає чужу ідею – як м'яке залізо, як індукційний магнет" [3, 446].

Відтак зауважимо, що О. Стороженко започатковує власну творчість із спроби ілюстрації у художньому форматі одного із аспектів важливої проблеми українського духовного буття. У читацькій свідомості, поза артикульованими спонуваннями автора, цілком закономірно постає питання: що такого особливого є в українському менталітеті, врешті, характері, що так просто забуваються національні пріоритети та нівелюються, невід'ємні од тих пріоритетів людські гідність і честь? Підтвердженням тому може стати сцена відвідин уже дорослими братами Семеном та Івасем Бульбашками занедбаного хутора Суботів (маєток Б. Хмельницького) та їхня доволі стримана реакція на занедбаність знакового місця для українців.

Та чи дійсно тотальний характер мають такого роду внутрішні стани та дисгармонійні процеси в свідомості та душах українців, письменник з'ясовує у творах принципово інакшого ідейно-тематичного та стильового формату, з інакшими типами героїв.

Нам видається, що автор свідомо зосереджується, передусім в українськомовних оповіданнях початку 60-их рр. та повісті "Марко Проклятий", на демонстрації прямо протилежного, зазначеному в "Братах-близнюках", бо наголошує на утвердженні самотності й незнищенності української духовної традиції та того потужного морального первня, що підважує висоту духу, рішучість і силу, життєвий оптимізм героїв. Поряд із тим у цих творах

подибуємо самоповагу та схильність героїв до самоіронії, їхній добрий гумор та відкритість, спроможність бути під ударами долі сильними та слабкими одночасно, але за будь-яких обставин здатними зберегти прагнення лишатися собою.

Неперевершеним знавцем фольклорного та етнографічного матеріалу, вірувань, українського національного характеру постає автор у оповіданні «Закоханий чорт», де все відбувається відповідно до принципу: "Хтось розповідає комусь, що щось відбулось". Але простою ця історія видається тільки на перший погляд.

Бо саме у такого роду оповіданнях, як і у найвідомішому своєму творі «Марко Проклятий», О. Стороженко якраз і демонструє читачам, а чим саме і у чому саме свідомість декого із «...правнуків поганих» відрізняється від свідомості тих достойних, хто, попри все і усіх, таки пам'ятає «...чії ми діти».

Автор відстежує та аналізує як митець, чим саме національна свідомість відрізняється від національної самосвідомості. Адже перша із зазначених дефініцій швидше стосується підсвідомих або не належно усвідомлених, у жоден спосіб не актуалізованих потенціалів індивіда в життєдіяльності нації. А коли йдеться про індивіда із повноцінним рівнем національної самосвідомості, то він не тільки все про себе розуміє, адекватно себе поціновує, а й здатен самостійно моделювати своє майбутнє, відстоюючи власне право і право свого народу бути господарем собі та власній землі. Отож О. Стороженко спостеріг, що відмінність між індивідами полягає саме у характері усвідомлення особистістю свого потенціалу, силі внутрішніх переконань і впевненості, що допомагають моделювати майбутнє.

У оповіданні «Закоханий чорт», яке є багаторівневим структурно і композиційно (оповідання в оповіданні), письменник досягнув успіху, бо спромігся в усіх дев'яти розділах віднайти такі деталі й описи, які забезпечують тривку увагу читачів не лише до центральної історії про закоханого чорта Трутика та бідолашну молоду відьму Одарку (чого тільки варта сповнена демонологічних мотивів та, одночасно, гумору і ліризму сцена їхнього женихання!) та про козака Кирила, який, уражений красою, а згодом і недолею дівчини, не лише закохується в неї, а й рятує її душу.

Жанр твору лише по дотичній торкається канону жанру подорожніх записів, оскільки всі структурні частини тексту в цьому разі більш тісно й логічно взаємопов'язані й остаточно підважені тим спостереженням, яке висловлює у фіналі автор. Воно стає наслідком його роздумів про те, чим саме важлива пам'ять роду, чом із уст в уста, з покоління у покоління українці передають такого роду історії, саме з такими деталями й такими мотиваціями рішень і вчинків героїв.

Зрозумілі й емоції та почуття самого розповідача, який змальовує Слобожанщину як Богом обрану землю: "...з Липець наша Україна теперечки якось Московщиною дивиться – намість шинків проклята кабащина, постоялі двори на московській звичай; скрізь по дорозі тягнуться московські однокінні телеги, одна до другої попричеплювані як фіги на личку; куди не глянь – усе пилипони з рудими бородами, у лаптях аж занудить, на них дивлячись. Так,

бачите, з цього боку, кажу, ще не так, а от як перехопишся через річку Харків, то хто б не сказав, що се божа сторона!.." [1, 66].

Підважують читацьку зацікавленість історією цього краю відступи автора, які відповідають стилістиці тодішньої художньої критики, на кшталт публіцистичних текстів П. Куліша: "Оце ж вам і Основа, де батько наш Квітка збив собі з своїх повістей такий міцний човен, що до віку вічного буде плавати по плюгавій річці Леті" [2, 66]. Важливими у примхливому пліні сюжету є усі частини: спогад одного із героїв твору про минулі часи та героїчні учинки вольного козацтва, розповідь старого в шинку про історію свого життя, втрату дружини та дітей і того, що "...По Чорномор'ї я вештався тридцять п'ять літ; бився з черкесом, плавав по Чорному морю..." [1, 71]; опис інших знакових подій, що відбувалися зі ще старшим у роду цього персонажа, зокрема, його дідом Кирилом Келехом, котрий зазнав чорта і так несподівано знайшов кохання всього життя, пізнав цінність боротьби за почуття, зміг на власному досвіді переконатися в силі добрих і шляхетних намірів, відстоюючи право своє та коханої жити за Божим законом.

Якраз спілкування Кирила з чортом становить у розповіді старого в шинку основне ядро сюжету та є найбільш містично-драматичною частиною твору. Це підтверджується прикладом жвавої, наповненої народними віруваннями та забобонами, сценки побиття об заклад Одарки та чорта під час залицяння останнього та змалюванням почуттів, сумнівів козака Кирила, який стає свідком цієї розмови й розбиваючи руки, тим підтверджує їхню домовленість.

Не менш цікавими є наступні епізоди спілкування Кирила з чортом, наприклад один із них: "А багато у пеклі запорожців? – пита дід. – Ні однісінького: які були, то й тих повиганяли. – За що ж ви їх повиганяли? – пита дід. – Для нашого брата вам жалко й кутка в пеклі? – Коли ж такий гармидер роблять, – каже чорт, – що усіх чортів із пекла порозганяли" [1, 79] й ін.

Буквально зачаровує авторська легкість і вправність у переплетенні мотивів у розділах оповідання, оскільки саме там, де необхідно, вдало поєднується реальне та уявне, і, завдяки образності мовної стихії, щедрості використання елементів сміхової народної культури та найглибших пластів народних вірувань, письменнику вдається постати оригінальним і художньо цілісним митцем.

Типологічної спорідненості доробку О. Стороженка із творами М. Гоголя ми як аксіоматичне твердження не сприймаємо. Письменник у есе "Спогад" писав про особисте знайомство з М. Гоголем у далекій юності, розповівши насправді про нього багато цікавого. Але наявність такого есе та згадки його імені у оповіданнях не можуть однозначно підтвердити заувагу того, що саме зустріч з молодим М. Гоголем вплинула на формування ідейно-естетичних пріоритетів українського белетриста.

Творчість М. Гоголя мала вплив на багатьох митців, але ідейно-тематичного та жанрово-стильового "підпорядкування" та залежності від досвіду М. Гоголя в разі О. Стороженка, повторюємо, не спостерігаємо.

Однією із посутніх відмінностей О. Стороженка від М. Гоголя було те, що О. Стороженко послуговується у творі українською мовою, цим своєрідним

етногенетичним кодом нації, бо тільки рідна мова може дати найточніший малюнок буття, буквально "відкриваючи" глибинні пласти емоцій, почуттів і духу героїв та персонажів. М. Хайдеггер у праці "Час і Буття" писав: "Ми бачимо в звуковому і писемному образі тіло слова, в мелодії і ритмі – душу, в семантиці – дух мови. Ми зазвичай осмислюємо мову з її відповідності суті людини, що репрезентується як *animal rationale*, тобто як єдність тіла-душі-духу..." [зазнач. праця, 203].

Пригоди козака Кирила в оповіданні "Закоханий чорт" не лише переконливо підтверджують вартісність і незнищенність основних моральних й етичних кодів національного життя, а й пояснюють природність захоплення нащадків такого типу героями, а через них і найрізноманітнішими пластами історії та сутнісними складниками культури Батьківщини. Не даремно бережеться народом і пам'ять про цей людський типаж, що повстає як взірць певного роду свідомості козака не лише із реального контексту чи контексту українського героїчного епосу, а й в антуражі казкової, містичної чи напівмістичної історії.

Тому тут не зайвим, і зовсім не фальшивим по тону є фінальне слово автора: "Наша чудова українська врода, нагріта гарячим полуденним сонцем, навива на думи насіння поезії та чар. Як пшениця зріє на ниві і складається у копи і скирти, так і воно, те насіння, запавши у серце й думку, зріє словесним колосом і складається у народні оповідання й легенди" [1, 90].

Зазначимо також, що цей твір може слугувати як приклад взаємодії між автором та потенційним читачем, відповідно до тих критеріїв, які вже в другій половині ХХ ст. пропонували враховувати представники "Паризької семіологічної школи", зокрема, Ц. Тодоров, який вважав за можливе розглядати особливості іманентної побудови тексту в бінарності поєднання історії та дискурсу: "Кожен розповідний твір – це історія та дискурс водночас. Історія, бо викликає появу певної реальності, тобто подій, які могли б статися, [...] та дискурс, бо містить розповідача, який цю історію викладає, і читача, котрий її сприймає" [див. Bauer M. *Romantheorie*. – Stuttgart, 1977. – S. 177–178].

У циклі "*Оповідання Грицька Ключника*" О. Стороженко оповідає про глобальне випробування на духовну, ментальну міць українських козаків, які після зруйнування Запорізької Січі в 1775 р. змушені були осісти по різних селах і хуторах та почати новий етап існування у південних степах. У цих творах письменник поєднує кілька стилевих тональностей, лишаючись вірним ліричній і гумористичній домінанті свого таланту.

Посутніми за історичним фактажем і відтворенням колориту епохи є і *белетризовані портрети* в літературному доробку О. Стороженка. Прикладом може бути нарис про цілком реальну людину, а саме "*Споминки про Микиту Леонтійовича Коржа*". Письменник познайомився із цим колишнім запорожцем у 1827 р. і навіть мандрував із ним місцями минулих подій. Усі, хто знав Коржа, як зазначає автор, багато нового та цікавого дізналися про останні роки існування Січі саме з уст цього чоловіка. У 1842 р. в Одесі було надруковано "Усну оповідь колишнього запорожця, мешканця Єкатеринославської губернії й повіту, села Михайлівки, Микити Леонтійовича

Коржа" і праця ця мала попит, оскільки зі сказаного героєм простежувались важливі для читачів причинно-наслідкові зв'язки в історично-політичному процесі.

Для молодого О. Стороженка це знайомство із безпосереднім учасником багатьох значущих подій недалекого минулого стало приводом для роздумів. Не випадково, друкуючи ці спогади через десятиліття в "Українських оповіданнях", автор дав тексту твору багатозначний епіграф із поезії "До Основ'яненка" Т. Шевченка: "Слава не поляже; / Не поляже, а розкаже, що діялось в світі, / Чия правда, чия кривда / І чий ми діти".

Отож міркує прозаїк, слід не просто знати історію свого народу, а й бути адекватним тому, що залишається нащадкам як приклад гідного життя. Жанрова форма якраз цього оповідання вповні відповідає класичному зразку *подорожніх записок*, а тому твір є очікувано багатоплановим: у ньому чергуються жанрові сценки, спогади головного героя у формі описів історії свого роду та замальовок, пов'язаних із життям запорожців у коші та за межами Січі; подибуємо в тексті багато топонімічних реалій. Увесь цей матеріал постає із розлогого діалогу оповідача та старого Коржа, який відповідає на питання першого й доповнює відповіді тим, що йому особливо запам'яталося. Оскільки в оповіданні все базується на фіксації усного мовлення, то й текст наповнено цілком доречними примовками і приказками: "Такий, бачите, звичай на Україні; насміхаючись, направляють на все добре чоловіка, щоб вийшло по приказці: "З посміхів люди бувають", іншими формами вияву різномірних емоцій, що увиразнюють сутність коментованого та надають мовним партіям героїв додаткових виражальних нюансів.

Висновок.

XIX століття не випадково називають століттям ідей. Від початку воно увібрало та розвинуло, а згодом і переосмислило, поряд із ідеями Просвітництва, ідеї німецької класичної філософії та, відповідно, засади європейського романтизму. Ідеали свободи, рівності, братерства були гаслами не лише Французької революції, а ідеальним взірцем для народів Східної Європи в боротьбі за власні інтереси, за реалізацію національних цінностей та ідеалів. Українська філософська думка попередніх століть, засадничі концепції Г. Сковороди підважили подальший розвиток свідомих сил української нації, формуючи таку національну еліту, яка матиме новий рівень самосвідомості, що вже не походженням, соціальним статусом та минулими заслугами предків обумовлений.

Місце творчої інтелігенції в структурі української еліти XIX століття також стає кожного десятиліття все більш вагомим, дякуючи науковій та творчій діяльності представників української нації з належним рівнем національної свідомості, бо та творча і наукова інтелігенція, як, до слова, вважав М. Мамардашвілі, просто забов'язана: «... усвідомлювати себе... в якості носія всієї загальної совісті суспільства, в якості його «всезагальної чуттєвості», у якій сходяться всі ниті відчуття та критичної самосвідомості окремих частин суспільного організму, полишеного голосу та слуху».

Письменники, які писали українською і про українців у ХІХ ст., знаходилися під впливом вище означених ідей, але більшою мірою їхню свідомість сформувало відчуття невіддільності власного «я» од мови, культури, історії рідного народу. Тому, попри імперські заборони і обмеження, вони власною творчістю сприяли і формуванню «гуманітарної аури нації», за означенням Ліни Костенко.

Посередництвом тематики, проблематики, образів власних художніх творів митці слова зартикулювати та тим і створили найважливіші підстави для осягнення і нагальних політичних завдань. Упевненість у вирішенні цих завдань фіксують вже публіцистичні праці авторів української літератури означеного періоду (П. Куліша, О. Кониського, І. Нечуя-Левицького, Б. Грінченка та інших).

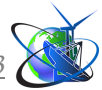
Та усвідомлення того, що культурна автономія, як відокремленість від усього російського, - це лише початковий етап складного шляху, метою якого є здобуття державної незалежності, складалося теж поступово.

Стратегія і тактика такого поступу якісно реалізуються не лише за умови прихвності, а й домінування належного рівня національної самосвідомості не окремих особистостей, а більшості спільноти. Індивід не просто має усвідомлювати свою приналежність до відповідної нації, а й розуміти свою роль і відповідальність за тривання і розвиток рідної мови, віри, загалом культури, захист територіальних пріоритетів та духовних ідеалів нації. Наголосимо, - нація насамперед тримається вірою і культурою.

Творчість О. Стороженка свідчить, що у цього талановитого українського письменника-белетриста середини ХІХ століття, нащадка козацького роду, успішного імперського службовця і, одночасно, українського патріота, особистісні пріоритети вповні відповідали системі національних цінностей та ідеалів українця. Тому його герої – це переважно ті українці ХІХ століття, які «тримають стрій», бо закумулювали у власному досвіді традиційно високий рівень національної самосвідомості та гідності, код української незнищенності. Так і оптимізується функціонування національної свідомості, а з часом і національної самосвідомості, у будь-якому просторі та часі.

Література:

1. Стороженко О. Твори : У 2 т. / О. Стороженко. – К., 1957
2. Денисюк І. Розвиток української малої прози ХІХ – початку ХХ ст. / І. Денисюк. – К., 1981.
3. Донцов Д. «Націоналізм» / Д. Донцов // Історія філософії України. Хрестоматія. : навч. посіб. / Тарасенко М.Ф., Русин М.Ю., Бичко А.К., упоряд. – К., 1993.
4. Єфремов С. Історія українського письменства.- К., 1995
5. Зеров М. Українське письменство.-К., 2003
6. Лепкий Б. Олекса Стороженко / Б. Лепкий // Стороженко О. Марко Проклятий.- Нью-Йорк, 1954
7. Ситник П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні: Монографія / П. Ситник, А. Дербак.- К., 2004

Literature:

1. O. Storozhenko. Tvory: U 2 T. / O. Storozhenko. - K., 1957
2. I. Denysiuk. Rozvytok ukraïnskoi maloi prozy 10 - pochatku 20 st. / I. Denysiuk. - K., 1981.
3. D. Dontsov "Natsionalizm" / D. Dontsov // Istoria filosofii Ukrainy. Khrestomatia: navch. posib./ M.F. Tarasenko, M.Yu. Rusyn, A.K. Bychko, uporiad. - K., 1993.
4. S. Yefremov Istoriia Ukraïnskoho pysmenstva. - K., 1995
5. M. Zerov Ukraïnske pysmenstvo. - K., 2003
6. M. Lepkyi, Oleksa Storozhenko / B. Lepkyi // O. Storozhenko Marko Prokliatyi. - New York, 1954
7. P. Sytnyk Problemy formuvannia natsionalnoi svidomosti v Ukraini: Monohrafiia / P.A. Sytnyk, A. Derbak. - K., 2004

Summary: *The article analyzes the role of literature and art in the complex processes of Ukrainian national self-consciousness formation. We consider the distinct levels of Ukrainian national consciousness within the 18th-19th based on the works of fiction writer Oleksa Storozhenko, who reflected those problems of self-awareness in the themes, ideas, and images of his stories and novels. While figuring out the underlying concepts of artistic thinking of O. Storozhenko, we challenge those who consider his works primarily humorous, with no deep meaning. Instead, considering the imagery of his works, we spot the exact opposite thing. For example, the heroes of the stories "Twin Brothers" and "The Devil in Love" show their insufficient level of national self-awareness when it comes to the descendants of Cossack elders and the conformity of a typical Cossack to the moral and ethical codes of the nation. Judging from the range of characters and types, majority of which implement and protect their freedom and independence, we can conclude that the author was fully aware of the urgency of forming a new level of national self-awareness, especially during the political unfreedom and, accordingly, he is fully aware of the role of Ukrainian-centric literature in these processes.*

Key words: *first-person narrative, genre specificity, principles of imaging, national consciousness, national self-consciousness, spiritual ideals, ethnogenetic code of the nation.*